

Struktur og Mentalitet

AKTUELLE TENDENSER I OPFATTELSEN AF DEN FRANSKE REVOLUTION 1789

AF

HENRIK HALKIER

Den politiske arv fra den franske revolution i 1789 er særdeles omfattende. Her institutionaliseredes skellet mellem »højre« og »venstre«. Her holdt »folkets« eller »nationens interesser« sit indtog på den politiske arena som mulig begrundelse for enhver handling lige fra ejendomssekspropriering, henrettelser og krigsførelse til festlige optog og indførelsen af metersystemet. Og senere er revolutionen blevet udråbt til forbillede for en lang række forsøg på bevidst forandring af samfundene.

En af revolutionens langtrækkende konsekvenser for det politiske liv i Frankrig var en markant polarisering mellem tilhængere og modstandere af omvæltningen, der kan følges ikke blot i 1800-tallet, men helt frem til 1980'erne. Også blandt faghistorikere er bølgerne gået højt. Nogle har identificeret sig med revolutionen, andre har fordømt den. Nogle har villet se den som udslag af frimurerkomplotter og oplysningsfilosofiens undergravende virksomhed; andre som et triumferende borgerskabs opgør med det enevældige despoti; og andre igen har affærdiget revolutionen som en krusning på det franske samfunds fortsatte udvikling i retning af centralisering og modernisering. Så sent som i slutningen af 1950'erne og begyndelsen af 60'erne førtes en livlig strukturhistorisk debat med klare politiske overtoner om hvorvidt 1789 var en klassisk borgerlig revolution, d.v.s. resultatet af en forudgående kapitalistisk udvikling. Den officielle franske historieskrivning om revolutionen, repræsenteret ved professorerne i revolutionshistorie ved Sorbonne, Georges Lefebvre og Albert Soboul, forsvarede denne tese med næb og kløer, mens angelsaksiske forskere, anført af Alfred Cobban, og enkelte dissidenter med tilknytning til den franske Annales-tradition gik til angreb for at likvidere hvad de opfattede som »den kommunistiske ortodoksis myter«.

Her godt 20 år efter den sidste store kontrovers er situationen

tilsyneladende under forandring. Den tidligere direktør for Annales-skolens højborg, »Ecole des Hautes études en Sciences Sociales«, François Furet, har gentagne gange slået til lyd for en aspolitisering af forskningsdebatten, og den nye professor i revolutionshistorie, Michel Vovelle, har ligeledes givet udtryk for et ønske om at komme ud over polariseringen gennem videre empirisk udforskning af den revolutionære periode.

Der er således god grund til, før 200-års jubilæet, at tage nogle af de senere års vægtigste bidrag til debatten om den franske revolutions baggrund og karakter op til overvejelse. Også fordi disse markerer bevægelser i forskningens positioner, både når det gælder revolutionens placering i et længere strukturhistorisk perspektiv og når det gælder opfattelsen af selve den revolutionære periodes karakter. De behandlede arbejder peger således ikke alene fremad mod mulige nye paradigmer indenfor historieskrivningen, men viser i deres eksplicitte forhold sig til de eksisterende traditioner også bagud, og de kan derfor kun få en rimelig vurdering på baggrund af en skitsering af de traditionelle frontdannelser indenfor forskningen.

Revolution og myte

Den engelske historiker Alfred Cobban proklamerede i sin tiltrædelsesforelæsning som professor i fransk historie ved Londons University College i 1954, at den fremherskende fortolkning af den franske revolution var intet mindre end en myte.¹ Hermed udløstes en fornyet intensivering af den faghistoriske polemik om baggrunden for og konsekvenserne af revolutionen.

Denne fremherskende, og institutionelt dominerende, »myte« om revolutionen er identisk med hvad man oftest benævner den »traditionelle materialistiske opfattelse«. Traditionen grundlagdes med den franske socialistleder Jean Jaurès' »Histoire Socialiste de la Révolution Française«,² og blev videreudviklet af århundredets skiftende professorer i revolutionshistorie ved Sorbonne – Albert Mathiez, Georges Lefebvre og Albert Soboul. Der er indenfor rammerne heraf og udfra en mere eller mindre eksplicit marxistisk inspiration foregået en omfattende og særdeles værdifuld forskning i specielt revolutionens agrare og folkelige aspekter, hvor massernes rolle som historiens drivkraft betones og den

¹ Alfred Cobban: *The Myth of the French Revolution*, i E. Schmitt (ed.): *Der Französische Revolution*, Darmstadt 1973, s. 170–94 (opr. London 1955).

² Paris 1901–1904.

jakobinske periode fremhæves som revolutionens revolutionære højdepunkt.

Denne, ifølge Cobban, mytologiserende tradition hævder, at revolutionen var en konsekvens af, at de feudale ejendomsforhold ikke længere var adækvate for de nye spirende produktivkræfter. Revolutionen var med andre ord en tilpasning af den juridisk-politiske overbygning til den stedfundne kapitalistiske økonomiske udvikling, og denne historisk nødvendige opgave løstes af det revolutionære kapitalistiske borgerskab i alliance med de folkelige masser. I forlængelse heraf opfatter traditionen de politiske fraktionskampe som udtryk for modsigelser mellem forskellige økonomiske fraktioner indenfor borgerskabet (f.eks. mellem finans- og handelsborgerskabet). Samtidigt fremhæves jakobinerne som den fraktion af borgerskabet, der repræsenterede den mest fremskredne realitetsans og indså nødvendigheden af en alliance med de folkelige kræfter, mens Velfærdskomitéen og den revolutionære terror ses som nødvendige defensive foranstaltninger i en situation hvor kontrarevolutionen truede revolutionens resultater på alle fronter.³

Uden iøvrigt at ville drage paralleller er det iøjnefaldende, at inspirationen til den basale strukturhistoriske figur stammer fra det kommunistiske Manifest, ifølge hvilket de feudale produktionsforhold bliver til lænker for en videre udvikling af de kapitalistiske produktivkræfter og derfor må elimineres; en hypotese der også ligger bag østeuropæiske historikeres klassificering af 1789 som den »klassiske borgerlige revolution«.⁴

Cobbans kritik af »ortodoksiens myter« tog udgangspunkt i konstateringen af to forhold. For det første, at feudale relationer i streng forstand var af begrænset betydning i Frankrig i slutningen af 1700-tallet, og at disses eliminering under revolutionen var bøndernes fortjeneste, hvorfor en sammenkædning af borgerskab og anti-feudalisme må opgives. For det andet, at det revolutionære borgerskab p.g.a. dets involvering i l'Ancien Régime gennem jord- og embedskøb ikke med rimelighed kan betegnes som kapitalistisk; f.eks. kunne Cobban henvise til at kun 13% af trediestandens delegerede til generalstænderne udøvede et kommercielt erhverv. På grundlag heraf udviklede Cobban en alternativ »social fortolkning«, hvor han opfatter revolutionen som resultat af et jordejende

³ Således f.eks. hos Georges Lefebvre: *Quatre-vingt-neuf*, Paris 1939 (eng. overs.: *The Coming of the French Revolution*, Princeton 1967), spec. s. 5ff; og Albert Soboul: *Précis d'histoire de la Révolution Française*, Paris 1962 (eng. overs.: *The French Revolution 1787-99*, New York 1975), spec. s. 7ff, 257-96, 471f.

⁴ Se hertil f.eks. artikelsamlingen IMSF (ed.): *Bürgerliche Revolutionen – Probleme des Übergang von Feudalismus zum Kapitalismus*, Frankfurt/M 1979.

embedsborgerskabs utilfredshed med især de økonomiske og sociale uretfærdigheder i embedssalgssystemet, i en periode med adelig politisk reaktion; hans påstand var videre at de revolutionære omvæltninger ikke fremmede kapitalismen, men tværtom hæmmede den igangværende udvikling.⁵

De franske Annales-historikere François Furet og Denis Richet gik endnu videre end Cobban. Muligvis inspireret af George V. Taylors påvisning af de sociale ligheder mellem borgerskabet og adelen⁶ – begge havde indtægter fra både jordejendom og kommerciel virksomhed – beskrev Furet og Richet revolutionen som en kæde af politiske begivenheder der fik sociale følger. I modsætning til den materialistiske traditions hævde af revolutionen som det nødvendige politiske resultat af sociale forandringer, er revolutionen således ikke et uomgængeligt led i den franske udvikling. Snarere må den opfattes som en »politisk fejltagelse«, som forfatterne tildels distancerede sig fra (terroren), og hvis sociale resultat var en styrkelse af den jordejende elite og en forsinkelse af den igangværende kapitalistiske udvikling.⁷

Et helt centralt stridspunkt i 60'ernes forskningsdiskussion var således den traditionelle materialismes sammenkædning af revolution og kapitalisme, både m.h.t. borgerskabets socio-økonomiske grundlag under l'Ancien Régime og hvad angår revolutionens langsigtede konsekvenser for det franske samfunds udvikling. Både de traditionelle materialister og deres kritikere identificerede i praksis kapitalisme med noget så vagt som »penge-økonomi«, »kommercialisering« eller »vareudveksling«. Hvis man i stedet fastholder den i et strukturhistorisk perspektiv mere præcise og frugtbare definition af kapitalisme som en kombination af lønarbejde og kapitalakkumulation, så er det vitterligt ikke muligt at lokalisere et omfattende kapitalistisk borgerskab i det franske 1700-tals samfund. Ifølge alle tilgængelige undersøgelser bestod det socioøkonomiske grundlag for borgerskabet på den ene side af førkapitalistiske jordrenter hidrørende fra jord- og/eller embedsbesiddelse og pengeudlån til den

⁵ Se hertil Alfred Cobban: *The Myth of the French Revolution*; Cobban: *A History of Modern France* I, Harmondsworth 1963; og Cobban: *The Social Interpretations of the French Revolution*, Cambridge 1964.

⁶ George V. Taylor: *Non-capitalist Wealth and the Origins of the French Revolution*, i E. Schmitt (ed.): *Die Französische Revolution*, Darmstadt 1973, s. 288–328 (opr. *American Historical Review* 72, 1966–67). Taylors resultater kendes (ifølge William Doyle: *Origins of the French Revolution*, Oxford 1980, s. 13) allerede fra en upubliceret doktorafhandling fra 1951.

⁷ François Furet og Denis Richet: *La Revolution Française I–II*, Paris 1965 (eng. overs. 1970).

absolutistiske stat, på den anden side af indtægter fra ikke-kapitalistisk handelsvirksomhed og håndværksmæssig produktion, hvis eksistens i en situation hvor markedet var begrænset afhang af politisk-institutionel sikring i form af lav, monopoler og privilegier.⁸ Heller ikke 1700-tallets omfattende ekspansion af de ikke-agrarer aktiviteter ændrede på nogen måde herved.⁹ Borgerskabet var således ikke en fnysende gruppe potentielle kapitalister holdt i lænke af et antikveret regime, men snarere via jord- og embedskøb integreret i et modsætningsfyldt forhold til det feudal-absolutistiske system. Den grundlæggende strukturhistoriske figur i den traditionelle materialistiske opfattelse er følgelig – en myte.

Allerede Cobban kunne, bl.a. på grundlag af traditionalisternes egne forskningsresultater,¹⁰ overbevisende demonstrere det før-revolutionære borgerskabs lidet kapitalistiske karakter. Stillet heroverfor måtte Lefebvre og Soboul indrømme, at den kapitalistiske udvikling før revolutionen nok havde været begrænset; til gengæld pointerede de, at revolutionen i hvert tilfælde på længere sigt havde fremmet en kapitalistisk udvikling gennem etablering af lighed for loven, sikring af den frie og lige private ejendomsret etc.¹¹ De traditionelle materialister stillede med andre ord spørgsmålet om revolutionens *sociale oprindelse* i bero og begrænsede sig i stedet til en ren *funktionsbestemmelse*: uanset hvad der udløste revolutionen så fremmede den kapitalismen på længere sigt. Samtidigt gav denne kovending tilsyneladende ikke anledning til metodiske refleksioner, hvorfor resultatet blev en stadig mere inkonsekvent sammenstilling af indbyrdes modstridende metodiske postulater og en empiri, der dokumenterede

⁸ For en opsummering af forskningens resultater m.h.t. borgerskabets socio-økonomiske grundlag, se William Doyle: *Origins of the French Revolution*, Oxford 1980, der iøvrigt er en fortræffelig gennemgang af 60'ernes forskningsdiskussioner; og Michel Vovelle: *La chute de la Monarchie*, Paris 1972 (eng. overs. Cambridge 1984), s. 62–73 jvf. nedenfor. Et instruktivt eksempel på en kvantitativ undersøgelse af borgerskabets rigdomsformer under l'Ancien Régime er Jean Sentou: *Fortunes et Groupes Sociaux à Toulouse sous la Révolution*, Toulouse 1969, der anvender den af de revolutionære regimer indførte administrative registrering af arveerklæringer, »mutations après décès«, som kildemateriale.

⁹ F. Couzet: *England and France in the 18th Century: A Comparative Analysis of Two Economic Growths*, i M. Williams (ed.): *Revolutions 1775–1850*, Harmondsworth 1971, s. 131–66 (opr. *Annales. Économies. Sociétés. Civilisations*, 1966).

¹⁰ F.eks. Lefebvre: *Quatre-vingt-neuf*, s. 45–52; eller Soboul: *Précis d'histoire de la Révolution Française*, s. 31–38.

¹¹ F.eks. Lefebvre: *Le mit de la Révolution Française (Critique)*, *Annales Historiques de la Révolution Française* 1956, s. 337–45 (tysk overs. i Walther Grab (ed.): *Die Debatte um die Französische Revolution*, München 1975, s. 72–97); Sobouls forord til den engelske udgave af »*Précis d'histoire de la Révolution Française*«, New York 1975, s. 9; og Soboul: *A la Lumière de la Révolution Française 1789–1848*, i Soboul (ed.): *Problèmes Paysan de la Révolution Française*, Paris 1976, s. 9–22.

borgerskabets ikke-kapitalistiske karakter og alligevel indeholdt talløse retoriske hentydninger til samme borgerskabs historiske mission.¹²

Omvendt var mytens kritikere ikke i stand til at etablere en bæredygtig alternativ social fortolkning. Det kan naturligvis ikke nægtes, at Cobbans tese om revolutionen som resultat af utilfredshed blandt borgerlige jord- og embedsbesiddere har sin egen snusfornuftige charme, for borgerskabet spillede ubestrideligt en central rolle i omvæltningen og var som social gruppe bl.a. kendetegnet ved jord- og embedsbesiddelse. Men indenfor rammerne af en bevidst a-teoretisk og statistisk orienteret historieskrivning kommer Cobban aldrig videre end til at udpege problemfelter for den videre forskning. En sammenhængende analyse af l'Ancien Régime mangler helt, og det forbliver uklart hvordan f.eks. den voldsomme vækst i urbane aktiviteter såsom handel etc., som de traditionelle materialister har opfattet som et kapitalistisk boom, vil kunne indarbejdes.

Det er naturligvis rigtigt, at *enhver* social fortolkning risikerer at reducere revolutionen til det nødvendige resultat af den forudgående sociale udvikling og dermed overse mulighederne for en selvstændig historisk dynamik i selve den revolutionære proces. F.eks. er den traditionelle materialismes fortolkning af revolutionens politiske fraktionskampe som udtryk for økonomiske modsætninger indenfor borgerskabet et markant udslag af en sådan social reduktionisme. Som nævnt undgik Furet og Richet problemet ved simpelthen at gøre revolutionen til en politisk begivenhed med sociale følger. Dette forekommer dog at være en unødigt drastisk konklusion at drage af manglen på en kvalitativt ny socio-økonomisk udvikling forud for revolutionen, og det synes som om det er bestræbelsen på at optræde i konsekvent opposition til den traditionelle materialisme, der har ført Furet og Richet i retning af en rent politisk forklaring på revolutionen. Det må fortsat være muligt at inddrage grundlæggende politisk-økonomiske forhold i forklaringen på baggrunden for omvæltningen, selvom det revolutionære kapitalistiske borgerskab er forsvundet.

Som nævnt hersker der imidlertid også uenighed om omvæltningens

¹² Den engelske udgave af Sobouls »Précis d'histoire de la Révolution Française« er et iøjnefaldende eksempel herpå. F.eks. kan man læse i det engelske forord fra 1973: »That the revolutionary assemblies were for the most part filled with men from the liberal professions and civil servants, and not heads of Business and trade, in no way alters the fact that the French Revolution was of the greatest importance in the establishment of the capitalist order« (s. 9). Men i det fra fransk oversatte 1962-forord, kan man videre læse: »The revolution is to be explained in the last analysis by a contradiction between the social basis of the economy and the character of the productive forces« (s. 21), hvorefter følger det kommunistiske Manifests formulering: »these chains (the feudal relations of production) had to be broken. They were broken« (s. 22).

konsekvenser. Mens de traditionelle materialister betoner revolutionen som katalysator for kapitalismens udvikling, hævder kritikere præcis det modsatte. Ser man bort fra at begge parter, jvf. ovenfor, opererer med en *meget* bred og upræcis kapitalisme-definition, så er det naturligvis ubestrideligt, at afskaffelsen af den absolutistiske stænderstat og indførelse af en homogen borgerlig stat med upersonlig forvaltning af offentligt kendte love udgjorde en væsentlig forudsætning for mulighederne for senere kapitalistisk udvikling.¹³ Omvendt har revolutionens styrkelse af de subsistensorienterede småbønders ejendomsret bidraget til at forhale differentieringen og proletariseringen blandt de franske bønder og dermed også begrænset mulighederne for etablering af kapitalistiske klasseforhold på landet.¹⁴

I en vis forstand har begge parter således ret, blot indenfor forskellige tidshorisonter. Men samtidigt er det nok så væsentligt at konstatere, at begge parter i deres analyse af det franske samfunds udvikling tilsyneladende kun opererer med en modstilling af feudalisme og kapitalisme. Ved kun at stille spørgsmålet om hvorvidt, eller på hvor langt sigt, den anti-feudale revolution fremmede kapitalisme har man undgået at tage stilling til spørgsmålet om den sociale karakter af det post-revolutionære samfund. En undersøgelse heraf med udgangspunkt i de dominerende udbytningsrelationer i Frankrig efter revolutionen ville nemlig have påvist, at førkapitalistiske jordrenteforhold som f.eks. »fermage« og »metayage« var det vigtigste socio-økonomiske grundlag for det nye herskende borgerskab. Dette i og for sig velkendte forhold har den eksisterende forskning imidlertid ikke draget metodiske konsekvenser af, enten fordi man har været uinteresseret i samfundets sociale karakter eller fordi man arbejder udfra den forudsætning, at en borgerlig revolution nødvendigvis skal føre til kapitalisme, og at førkapitalistisk dominans efter revolutionen dermed ville forhindre den traditionelle materialismes historiske regnestykke i at gå op.¹⁵

¹³ Se hertil Göran Therborn: *What Does the Ruling Class Do When It Rules?*, London 1978.

¹⁴ Se hertil Tom Kemp: *Economic Forces in French History*, London 1971; jvf. også T. Aston et al. (ed.): *The Brenner Debate: Agrarian Class Structure and Economic Development in Pre-industrial Europe*, Cambridge 1985.

¹⁵ E. Labrousse og F. Braudel (ed.): *Histoire Economique et Sociale de la France*, I-V, Paris 1970ff, bd. III.2, s. 675f; og G. Duby og A. Wallon (ed.): *Histoire de la France Rurale*, I-V, Paris 1975ff, bd. III, s. 91f. For overvejelser om de metodiske konsekvenser heraf for en materialistisk historieskrivning i almindelighed og opfattelsen af revolutionens placering i det franske samfunds udviklingsproces i særdeleshed, se Henrik Halkier og Henning Skaarup: *Feudalisme, absolutisme, revolution. Frankrig ca. 1400-1830*, Aalborg Universitetsforlag 1985.

60'ernes diskussion om den franske revolution betød således et markant sammenbrud for den traditionelle materialismes opfattelse af 1789 som det kapitalistiske borgerskabs revolution i overgangen fra feudalisme til kapitalisme, men vel at mærke *uden* at det umiddelbart lykkedes, hverken for traditionen eller kritikerne, at lancere et empirisk holdbart og metodisk reflekteret alternativ hertil. Visionerne om en overordnet strukturhistorisk forklaring på revolutionens placering i det franske samfunds udviklingsproces forsvandt i kampens hede, og man fik i stedet en stærk polarisering mellem de rivaliserende traditioner, ikke blot af faglig art, men i høj grad også med politiske overtoner. Det var ikke så meget myten om revolutionen rent faghistorisk, som revolutionens politiske arv, slaget stod om.

Revolution og struktur

Den polemiske skyttegravskrig fortsatte op gennem 70'erne med uformindsket styrke. I en iøvrigt glimrende opsummering af kritikken af den traditionelle materialismes revolutionsfortolkning lykkedes det således Furet i 1971 at klassificere Sobouls »catéchisme révolutionnaire« som »lenino-poluliste« og »moins marxiste que neo-jacobin«.¹⁶ Senere kaldte han i bogen »Penser la Révolution Française« Sobouls forskning for »jubilæumshistorieskrivning«, og trak en lige linie fra revolutionens terror-regime til nutidens sovjetiske fangeleje i Gulag.¹⁷ Den officielle revolutionsprofessor og medlem af det franske kommunistparti Albert Soboul svarede med et modangreb: »Il ne suffit pas de penser la Révolution. Encore faut-il la comprendre«,¹⁸ mens Michel Pertué bidrog med følgende salut i *Annales Historiques de la Révolution Française*: »Penser la Révolution, c'est ici tout simplement la condamner«.¹⁹

Ved siden af denne voldsomme polemik bragte 70'erne og første halvdel af 80'erne imidlertid også en markant bevægelse i både de traditionelle materialisters og de *Annales*-inspirerede historikers positioner, både m.h.t. forståelsen af revolutionen i en bredere strukturhisto-

¹⁶ François Furet: *Le Catéchisme Révolutionnaire*, *Annales. Économies. Sociétés. Civilisations*, 1971, s. 255–89, senere optrykt i Furet: *Penser la Révolution Française*, Paris 1978 (eng. overs.: *Interpreting the French Revolution*, Cambridge 1981), her citeret efter den franske paperback-udgave, Paris 1985, s. 144 ff.

¹⁷ S. 24–30.

¹⁸ Fra titelbladet på Albert Soboul (ed.): *Comprendre la Révolution – Problèmes Politiques de la Révolution Française (1789–97)*, Paris 1981.

¹⁹ Michel Pertué: *La Révolution Française, est-elle terminée?*, *Annales Historiques de la Révolution Française*, 149, 1982, s. 330–48.

risk sammenhæng, og hvad angår forståelsen af selve det revolutionære forløb som en selvstændig historisk proces.

De nye tendenser markeredes allerede i 1972 da den nuværende professor i revolutionshistorie ved Sorbonne, Michel Vovelle, udgav sit oversigtsværk om revolutionens første år, »La Chute de la Monarchie, 1787–1792«.²⁰ Allerede i forordet understreges det således, at de eksisterende polariseringer mellem Robespierriister og Dantonister (læs: Soboulistier og Furetister)²¹ »contraignent les historiens à préciser et à se définir, ils aident à quitter le confort des sentiers frayés, même si l'on ne partage pas la vision actuellement opposée au schéma reçu«.²²

Vovelles hovedtese er, at mens feudale udbytnings- og underordningsrelationer satte afgørende præg på forholdet mellem bønder og jordejere under l'Ancien Régime, så forhindrede den absolutistiske centralmagts manglende autonomi overfor stændersamfundets privilegerede lag at staten kunne etablere et »oplyst kompromis« mellem adelen og den hastigt ekspanderende borgerlige sektor. Vovelle definerer borgerskabet som den del af trediestanden der udgør den dominerende part i de kapitalistiske relationer, og som lever af profit og ikke af feudale eller førkapitalistiske jordrenter. Dermed bliver omfanget af det egentlige borgerskab (kapitalisterne) temmeligt begrænset: men samtidigt pointerer han den store betydning af »blandingsformer«, d.v.s. personer hvis økonomiske grundlag var baseret på både jordrente og profit. Som helhed havde borgerskabet på trods af sin integration i det feudal-absolutistiske system således intet at tabe, men derimod meget at vinde, ved et opgør med l'Ancien Régime. Den absolutistiske stats funktionsvanskeligheder bliver således først for alvor til et problem i en situation, hvor udviklingen af produktivkræfter og produktionsforhold har skabt et nyt samfund, baseret på den »frie kontrakt« indgået mellem frie og lige individer; d.v.s. et Frankrig i fundamental konflikt med de eksisterende hierarkiske institutioner.

Vovelles fremstilling af selve forløbet henimod og af de første år af revolutionen er mere i tråd med tidligere oversigtsværker fra denne tradition, f.eks. Georges Lefebvres »Quatre-vingt-neuf«.²³ Dog er den

²⁰ Paris 1972, senere ajourført og oversat som »The Fall of the French Monarchy 1787–1792«, Cambridge 1984.

²¹ Den officielle materialistiske traditions tidsskrift, *Annales Historiques de la Révolution Française*, udgives således af »Société des Études Robespierriiste«, mens Furet bl.a. demonstrerede sin kætterske tilbøjeligheder i forbindelse med Wajdas »Danton«-film: »Wajdas »Danton« handler om revolutionen, som er frosset til Is«, kronik i *Information* 10.3.83 (opr. *Nouvelle Observateur* 1983).

²² Vovelle: *La chute de la Monarchie*, s. 8.

²³ Jvf. note 3.

bastante kobling mellem politiske fraktionskampe og økonomiske modsætninger indenfor borgerskabet opgivet i forlængelse af den mere nuancerede forståelse af borgerskabets socio-økonomiske karakter, ligesom de forudgående årtiers forskningsdiskussion konstant er at finde under tekstens overflade. Vovelle understreger således, at kontra-revolutionen udgjorde en regulær trussel og ikke blot var et fantasifoster. Han pointerer også, at oplysningsfilosofien nok spillede en væsentlig rolle som ideologisk våben for borgerskabet, men at den oprindeligt var en reformideologi udviklet i aristokratiske miljøer – begge betragtninger i slet skjult polemik mod Furet, jvf. nedenfor.

Der er således ingen tvivl om, at udgivelsen af »La Chute de la Monarchie« markerede et stort fremskridt i forhold til de tidligere mere skematiske fremstillinger. Men uanset dette forekommer centrale elementer i konstruktionen alligevel alt andet end uproblematisk. I synet på borgerskabets sociale karakter overtager Vovelle således »neo-strukturalisten« Régine Robins definition af det »egentlige borgerskab« som værende kapitalisterne,²⁴ samtidigt med at han erkender at store dele af borgerskabets indtægter udgjordes af førkapitalistiske jordrenter. Imidlertid viser det sig, at hovedparten af Vovelles »egentlige borgerskab« udgøres af handelsmænd, og, som han selv lakonisk bemærker, »on aimerait, et ce n'est point problème abstrait, vérifier dans quelle mesure et par quelles transmutations le capital commercial a pu être à l'origine du capital industriel du siècle suivant«.²⁵

Det viser sig m.a.o. at størstedelen af det franske borgerskab under l'Ancien Régime ikke alene tilhørte »marginalborgerskabet« p.g.a. dets tilknytning til det feudalabsolutistiske system, men oven i købet hovedsageligt udgjordes af handelsmænd, hvis historiske forbindelse til industrikapitalismen, i Frankrig som i det øvrige Vesteuropa,²⁶ er uafklaret. Det

²⁴ Udviklet i et både af Vovelle og Furet berømt forsøg på anvendelse af strukturalistisk inspireret teori indenfor det førrevolutionære franske samfund i forbindelse med et lokalstudie; se Régine Robin: *La Société Française en 1789 – Semur-en-Auxois*, Paris 1970.

²⁵ Vovelle: *La Chute de la Monarchie*, s. 66.

²⁶ Det er hovedsageligt arbejder med udgangspunkt i Annales traditionen, der berører problematikken i form af regionale studier, således f.eks. Adeline Daumard (ed.): *Les Fortunes Françaises au XIX Siècle*, Paris 1973; Pierre Cayez: *L'industrialisation Lyonnaise au XIX Siècle – du grande Commerce à la Grande Industrie*, I–II, Lille 1979; og L. M. Cullen og P. Butel (ed.): *Negoce et Industrie en France et en Irlande aux XVIII et XIX Siècles*, Actes du Colloques Franco-Irlandais d'histoire (Bordeaux 1978), Paris 1980. For en introduktion til diskussionen om borgerskabets sociale karakter og den franske vej til industrikapitalismen, se Henrik Halkier: *Dunkle kapitler af en 'stor fortælling': Franske borgere mellem feudalisme og kapitalisme*, i Henrik Halkier m.fl. (ed.): *Hen imod en ny samfundshistorie? Den Jyske Historiker*, Århus 1986.

forekommer på dette grundlag lidet hensigtsmæssigt at betegne udviklingen i det førrevolutionære Frankrig som »kapitalistisk«. Ingen vil naturligvis bestride betydningen af den omfattende kommercialisering, udbredelsen af vare-penge-relationer og – måske vigtigst af alt – 1700-tallets markante forøgelse af borgerskabets rigdomme. Problemet er blot, at anvendelsen af betegnelsen »kapitalisme« reelt foregriber en senere historisk udvikling og dermed truer med at indlægge en nødvendig udviklingslogik i fransk historie.

Dette er imidlertid ikke det eneste problem i bogen, der hænger sammen med spørgsmålet om skelnen mellem forskellige former for sociale relationer. Mens Vovelle således med rette gør meget ud af at gennemgå de feudale udbytningsrelationer der var *kvalitativt* dominerende i det førrevolutionære Frankrig, får man først i et senere afsnit om »dyrkningsformer« ganske kort omtalt nogle angiveligt »moderne jord-renteformer«, der dog viser sig ikke at være mere moderne end at de stadig af Vovelle klassificeres som førkapitalistiske. Faktisk var disse »fermage«- og »metayage«-jordrenter uden konkurrence den *kvantitativt* dominerende indtægtskilde for jordejerne, adelige som borgerlige, i 2. halvdel af 1700-tallet,²⁷ og det blev de som nævnt ved med at være langt op i 1800-tallet. Skelnen mellem forskellige former for førkapitalistiske udbytningsrelationer er traditionelt en særdeles kompliceret affære, men Vovelle forsøger tydeligvis at løse problemet ved at omgå det. Herved umuliggøres på længere sigt en forståelse af det post-revolutionære samfunds sociale karakter. Samtidigt lukker Vovelle også øjnene for et andet vigtigt spørgsmål, som er blevet rejst af Annales-historikere i 60'erne: hvorledes kan man forsvare at tale om feudal dominans under l'Ancien Régime hvor den kvantitativt mest udbredte udbytningsform og den største del af overklassens indtægter stammede fra ikke-feudale udbytningsformer?²⁸

Mens det er ubestrideligt, at Vovelles historiske fremstilling af l'Ancien Régime er langt mere nuanceret end den traditionelle skematik, så drager han fortsat ingen konsekvenser heraf med hensyn til sit begrebsapparat og sin metode. Herved kommer »La Chute de la Monarchie« ufrivilligt til at demonstrere to fundamentale svagheder i den traditionelle materialisme. For det første, at så længe der kun skelnes mellem to former for samfundsmæssige relationer, feudale og kapitalistiske, kommer alle samfund der måtte befinde sig herimellem, som f.eks. det post-

²⁷ Se hertil f.eks. »Histoire Économique et Sociale...« bd. II s. 142ff, 477ff; og »Histoire de la France Rurale« bd. II s. 251ff, 420ff.

²⁸ F.eks. af E.L.R. Ladurie i »Histoire Économique et Sociale...« bd. I.2, s. 635, jvf. note 27.

revolutionære Frankrig, til at henligge i tusmørke. For det andet, at så længe der ikke skelnes mellem kvalitativ og kvantitativ samfundsmæssig dominans bliver det særdeles vanskeligt at redegøre for den historiske udviklingsproces i et så sammensat samfund som det franske. Har vi med Vovelle fået en meget mere nuanceret form for materialistisk historisk skrivning, så mangler der endnu at blive draget metodiske konsekvenser heraf.

Indenfor Annales-traditionen er det mest omfattende bud på en nytolkning af den franske revolutions placering i et større historisk perspektiv kommet fra François Furet i den tidligere omtalte, og desværre noget vanskeligt tilgængelige, programmatisk essay-samling fra 1978, »Penser la Révolution Française«.²⁹ For Furet er det afgørende nye ved revolutionen ikke som hos de traditionelle materialister af økonomisk natur, nemlig kapitalismens gennembrud, men derimod politisk, dvs. gennembruddet for det han kalder den »demokratiske politiske sociabilitet«. Det traditionelle feudale samfund havde således været kendetegnet ved en »hierarkisk politisk sociabilitet«, d.v.s. at det politiske system og de politiske adfærdsformer byggede på over- og underordningsrelationer, som f.eks. i vasal-, stands- og embedssalgs-systemerne. Absolutismens administrative centralisering betød imidlertid undertrykkelse og desorganisering af traditionelle adelige magtcentre uden at staten var i stand til at skabe en ny dominerende klasse til erstatning herfor – det nye bureaukrati havde nemlig, modsat den gamle adel, intet legitimitetsprincip for sin magtudøvelse. Gennem sin centralisering og undertrykkelsen af hierarkiske politiske former muliggjorde – ja ligefrem fremmede – staten udviklingen af en kvalitativt ny politisk organisationsform, den »demokratiske politiske sociabilitet«. Denne kom f.eks. til udtryk i de filosofiske selskaber, hvor folk som frie og lige individer kunne mødes og diskutere politiske og moralske spørgsmål, og disse organisationers funktion blev derfor først og fremmest at skabe konsensus blandt medlemmerne, d.v.s. at producere politisk opinion.

Denne nye form for politisk sociabilitet havde ifølge Furet tre vigtige karakteristika. For det første kom abstrakte filosofiske ideer til at spille en altdominerende rolle i den demokratiske diskurs, fordi al praktisk politisk virksomhed i samfundet var effektivt monopoliseret af den absolutistiske

²⁹ For udførligere introduktion til Furets position, se Lynn Hunts anmeldelse i *History and Theory* 20, 1981, s. 313–23; Claude Leforts anmeldelse i *Annales. Économies. Sociétés. Civilisations*, 35, 1980, s. 334–52; Jack A. Goldstones anmeldelse i *Theory and Society* 13, 1984, s. 679–713, eller Henrik Halkier og Henning Skaarup: *François Furet og fortolkningen af den franske revolution*, (Pré)publications, Romansk Institut, Århus Universitet, 92, 1985, s. 3–16.

stat. For det *andet* opfattedes alle problemer som værende i bund og grund politiske, d.v.s. menneskeskabte og eliminerbare: der eksisterede ikke objektive grænser for, kun subjektive modstandere af, revolutionen. For det *tredje* betød statsmagts i teorien almægtige karakter, at demokraternes magtopfattelse reelt blev lige så absolutistisk som l'Ancien Régimes – blot blev Gud skiftet ud med Folket i absolutismens demokratiske spejlbillede. I sidste halvdel af 1700-tallet lammedes den franske stats funktionsduelighed af indre stridigheder blandt adelen, og hermed skabtes et politisk vakuum som den demokratiske ideologi invaderede gennem valgene til generalstænderne i 1789. Den demokratiske ideologis erobring af den politiske magtsfære anses af Furet for et afgørende historisk brud mellem revolutionens forhistorie og selve dens forløb. Den demokratiske ideologis tre karakteristika betød tilsammen, at »folkets interesser« i abstrakt forstand blev det eneste legitime hensyn, og at ethvert problem for revolutionen blev tilskrevet folkefjendtlige elementers konspiratoriske komplotmageri. Drevet frem af fraktionskampenes stadig voldsommere egalitært-demokratiske retorik gled revolutionen således hurtigt fra »komplotteoriene« over i en accellererende politisk terror og sluttelig ud i den europæiske storkrig. Revolutionens udvikling må m.a.o. ses som skiftende og stadigt radikalere gruppers opnåelse af ideologisk monopol på at optræde som »symbolsk inkarnation« af folket, og logikken blev først brudt ved Robespierres fald i 1794, hvor det egentlige repræsentative demokrati endeligt undertrykte det »direkte og symbolske revolutionære demokrati«.

Der er ingen tvivl om, at Furet med sin energiske og velskrevne kritik af den traditionelle materialismes revolutionsfortolkning og lanceringen af et helstøbt alternativ hertil, har skrevet en af de seneste års mest tankevækkende bøger. Samtidigt er problemerne i konstruktionen imidlertid åbenlyse. For det *første* fremstilles relationen mellem stat og samfund som værende af særdeles ensidig natur. Mens staten tydeligvis har indflydelse på samfundet når f.eks. absolutismen fremmer kapitalismen eller eliminerer adelen som dominerende klasse, er relationen den modsatte vej stort set fraværende. Hvad der er den socio-økonomiske baggrund for absolutismens tiltag – f.eks. for den centralisering, som er et så afgørende led i Furets forklaringsmodel – ligger hen i det dunkle. For det *andet* savnes en forklaring på hvorfor absolutismens undertrykkelse af traditionelle hierarkiske former førte til udviklingen af lige netop den *demokratiske* politiske sociabilitet – også fordi fransk absolutisme var på sit højeste næsten 100 år før f.eks. oplysningsfilosofien og andre »demokratiske« fænomener. Furet forekommer fanget i sine komplementære to-polsbegreber, fordi desorganiseringen af én hierarkisk form udmærket kunne

have ført til etableringen af en anden, sådan som det f.eks. tidligere var sket i Frankrig ved overgangen fra lens - til stænderstaten. Opkomsten af den demokratiske politiske sociabilitet kræver m.a.o. en positiv forklaring, som Furet imidlertid ikke forsøger at give. For det *trede* forekommer det, at selvom Furet har sin væsentligste – og mest originale – pointe i betoningen af den revolutionære demokratiske retoriks »egenlogik«, så ender den interne systemlogik med at tage overhånd. Idet Furet opgiver sin og Richets tidligere insisteren på revolutionens begrænsede betydning og i stedet betoner den revolutionære periode som et afgørende historisk brud, kommer den revolutionære proces til at fungere fuldstændigt løsrevet fra sin socio-økonomiske kontekst og selv de konkrete politiske tiltag lades ude af betragtning. Dette er særligt problematisk når man betænker, at revolutionen jo ikke udgjorde ét langt venstreskred, men også indeholdt tiltag fra f.eks. jakobinernes side vendt mod det »folkelige venstre« i form af de parisiske sans-culottes.

Det virker således som om Furet trods alle gode intentioner på væsentlige punkter er endt som et negativt spejlbillede af den traditionelle materialisme. Økonomiens determinans er blevet erstattet med ideologiens, men den grundlæggende tankefigur er for så vidt stadig lige skematisk. Ikke desto mindre har forsøget på at analysere den revolutionære periode som en selvstændig social proces virket særdeles inspirerende, og det er nu op til andre at anvende Furets provokation til en konstruktiv forskningsindsats.

Revolution og mentalitet

Udover de ovenfor omtalte polemiske udladninger er der imidlertid også fremkommet et mere substantielt forsøg på at give Furet svar på tiltale, nemlig af Michel Vovelle, i bogen »Breva Storia Della Rivoluzione Francese« fra 1979,³⁰ der giver et bud på, hvad der var det nye ved den franske revolution som social proces i en større mentalitetshistorisk sammenhæng.

Vovelles intention kommer tydeligt frem i titlen på den tyske oversættelse: »Die Französische Revolution – Soziale Bewegung und Umbruch der Mentalitäten«.³¹ Hermed er Vovelles forhold til Furet også antydnet, nemlig en programmatisk afvisning af dennes idealisme: »Ich (stimme) keineswegs mit dieser Ablehnung jeder sozialen Dimension innerhalb der revolutionären Ereignissen überein«.³² I stedet plæderes der for at

³⁰ Rom 1979.

³¹ München 1982.

³² S. 149.

mentalitetshistorien skal ses i snæver sammenhæng med den øvrige historieskrivning, og samtidigt pointeres det at fremkomsten af nye opfattelser af det revolutionære brud må bygge på nye forskningsresultater, og ikke blot være »Interpretationsübung« på grundlag af den eksisterende forskning à la Furets »Penser...«.

Selve bogen indledes med en længere oversigt over l'Ancien Régimes krise og revolutionens forløb, der i hovedsagen fremstår som en stærkt komprimeret udgave af »La Chute de la Monarchie«. Muligvis p.g.a. den længere tidshorisont, der nu går frem til 1799, dementeres det oven i købet eksplicit, at den franske revolution umiddelbart skulle have medført overgang til en anden produktionsmåde, idet Vovelle lokaliserer kapitalismens gennembrud til midten af 1800-tallet. Ikke desto mindre tager undersøgelsen af revolutionens rolle som skaber af forudsætninger for den senere kapitalistiske udvikling fortsat afsæt i det kommunistiske manifests velkendte formulering om kapitalismens uafvendelige sprængning af de feudale lænker.³³ Hovedparten af bogen udgøres imidlertid af en oversigt over de eksisterende mentalitetshistoriske ansatser. Først gennemgår Vovelle revolutionen som »levet erfaring« i form af oprørets forskellige udtryk. Han påviser her, at angsten for sygdom, nød og krig har en lang historisk tradition på linie med den konstante folkelige mistanke om komplotmageri indenfor overklassen, og at reaktionen herpå traditionelt har været uroligheder og opstande, ofte i form af kollektiv voldsudøvelse. Igen og igen viser det sig, at den revolutionære proces medførte en transformation af disse spontane udladninger til mere kontrollerede former som f.eks. terroren, der også kan ses som en systematisk skrækkampagne overfor revolutionens politiske modstandere. Samtidigt etablerede revolutionen nye centrale ideologiske værdier såsom folket, friheden og lykken, der blev dyrket både i en systematisk og semi-religiøs officiel iscenesættelse, men som også kan vises at have haft indflydelse på de brede massers holdning til mange forhold indenfor hverdagslivet; det gælder f.eks. synet på døden og kærligheden.

Skulle ovenstående have givet indtryk af, at Vovelles bog om revolutionens mentalitetshistorie er en i hovedsagen kalejdoskopisk appetitvækker er det næppe helt forkert - og i bedste overensstemmelse med forfatterens intentioner. Men selvom arbejdet på området er i en indledende fase, kan konturerne af nogle mere principielle vanskeligheder allerede anes. Udover at Vovelles mere ligefremme omgang med produktionsmådediskussionen gør problemerne med den ateoretiske analyse af det postrevolutionære Frankrig mere iøjnefaldende, er det alvorligste spørgsmål

³³ S. 69.

vanskelighederne med at integrere mentalitets- og socialhistorie. Nok lykkes det for Vovelle at etablere en plausibel social- og idehistorisk baggrund for f.eks. de grasserende »komplotteorier« og den revolutionære terror; begge fænomener som Furet søger at deducere logisk ud fra oplysningsfilosofien og den »demokratiske politiske sociabilitet«. Men i praksis bevæger Vovelles mentalitetshistorie sig sjældent ud over en bredpenslet fremstilling af dagliglivet kombineret med en fremstilling af de revolutionære massers forestillingsverden, under pointering af at den revolutionære periode medførte forandringer heri. Der søges m.a.o. i meget ringe udstrækning etableret en forbindelse til de langsigtede økonomiske, sociale og institutionelle udviklingstendenser, som Vovelle diskuterer i f.eks. »La Chute de la Monarchie«. Den begrænsede relatering af »den store« til »den lille« historie truer reelt med at reducere Vovelles mentalitetshistorie til en samling farverige detaljer og til lokal-kolorit.

På denne baggrund er der i virkeligheden ikke større tematisk afstand fra Vovelles bog til klassikere indenfor den traditionelle materialistiske historieforskning som f.eks. Albert Sobouls studier i parisisk folkeliv,³⁴ eller Georges Lefebvres beskrivelse af landbefolkningens social-psykologi i forbindelse med 1789-uroighederne, kendt som »La Grande Peur«.³⁵ I det særdeles polemiske klima synes Vovelles afstandtagen fra de skematisk-materialistiske fortolkninger og hans beskæftigelse med noget så luftigt som »mentalitet« imidlertid at have været nok til at gøre bogen til en varm kartoffel blandt traditionelle materialister. Først efter at have været udsendt i adskillige år på italiensk og tysk udkom bogen på fransk – efter den traditionelle materialismes førstemand Albert Sobouls død i 1982 og Vovelles overtagelse af Sobouls stilling ved Sorbonne. Paradoksalt nok fik den en begejstret modtagelse også blandt traditionelle materialister,³⁶ så selvom forandringen ikke var overvældende, var behovet for forandring det åbenbart.

Også forskere inspireret af Annales-skolen har på det seneste beskæftiget sig med den revolutionære periodes karakteristika. Det centrale værk er den amerikanske historiker Lynn Hunts bog »Politics, Class and

³⁴ Les Sans-culottes parisiens en l'An II, Paris 1958, senere forkortet og oversat som »The Sans-culottes«, Princeton 1980.

³⁵ Paris 1932 (eng. overs. London 1973).

³⁶ Se f.eks. Ph. Goudjards anmeldelse af »La Mentalité Révolutionnaire, Société et Mentalité sous la Révolution Française«, Paris 1985, i La Pensée 247, 1985; eller J. Godechots anmeldelse af samme værk i Annales Historiques de la Révolution Française 262, 1985.

Culture in the French Revolution« fra 1984.³⁷ Her pointeres ud fra en eksplicit inspiration fra Furet revolutionens rolle som skaber af en ny politisk kultur, hvorefter denne kultur undersøges gennem en kombination af studier af den revolutionære retorik og sociologiske undersøgelser af de revolutionæres baggrund. Ved at betragte revolutionens umådelige udladning af ord som én stor tekst, der kan analyseres ved hjælp af metoder hentet fra litteratur- og tekstkritikken, lokaliserer Hunt den revolutionære retoriks centrale omdrejningspunkter, nemlig den selvbevidste skabelse af en ny nation, én og udelelig, på basis af en ny social kontrakt, der sikrer frihed og lighed og de politiske processers gennemsigthed. Den nye politiske kulturs centrale værdier medvirkede imidlertid samtidigt til at skabe problemer for revolutionen. F.eks. medførte kravet om politikens gennemsigthed en konstant mistænkeliggørelse af valgte organer. Samtidigt svækkedes disse organers muligheder for at kunne fungere medierende mellem forskellige samfundsinteresser (handel, jordejendom o.s.v.) af det forhold, at dyrkelsen af nationens enhed principielt gjorde enhver særinteresse, og i sin yderste konsekvens al organiseret ekstra-statslig politisk virksomhed, suspect; hvilket ifølge Hunt gav Napoleon gode muligheder for efter revolutionens fraktionskampe og direktorietidens politiske kaos at kunne fremstå som inkarnationen af den abstrakte folkevilje. Endvidere lægges der stor vægt på analyser af symbolerne indenfor den revolutionære politiske kultur, konkret gennem en undersøgelse af hvorledes Marianne med den frygiske hue endte med at blive republikkens fremmeste symbol. Bogens anden halvdel søger gennem computer-analyser af valgresultater fra 1790'erne at etablere en fransk politisk geografi der, måske en anelse forbavsende, udpeger de mindst udviklede/stratificerede regioner som de mest radikale. På tilsvarende vis undersøges den sociale sammensætning af den nye politiske elite, der, måske mindre overraskende, viser sig at være domineret af det urbane borgerskab.

»Politics, Class and Culture« er således et særdeles vidtfavnende projekt, som indeholder både ny empirisk viden og meget stof til eftertanke, ikke mindst m.h.t. forsøget på at etablere indre sammenhænge og modsætninger i den revolutionære retorik, og m.h.t. pointeringen af den revolutionære symboliks betydning. Men Hunts eksplicitte Furet-inspiration demonstrerer også hvilke vanskeligheder et forsøg på at indløse dennes forskningsprogram kommer til at stå overfor. Ved Hunts

³⁷ Berkeley 1984. For en udførlig introduktion, se Uffe Østergaard: *The Symbolic Nature of Modern Politics – the French Revolution Reconsidered*, French Politics and Society 12, 1985, s. 23–33.

symbolanalyser, som ved andre former for mentalitetshistorie, er det således til tider noget vanskeligt at afgøre, hvad der er samtidens opfattelse af symbolet og hvad der er forfatterens tilbageprojiceringer. Symbolanalyserne er i sagens natur af en relativt »luftig« karakter, men i forbindelse med analyserne af den revolutionære retoriks indre sammenhænge er savnet af en social- og idéhistorisk kontekst meget udtalt. Det gælder f.eks. i forhold til revolutionens historiske baggrund, som Hunt går let henover, uanset at både de fremanalyserede nøglebegreber (men næppe deres specifikke kombination) og det politisk aktive byborgerskab var velkendte størrelser under l'Ancien Régime, og ikke opstod spontant i forbindelse med trediestandens udnævnelse af sig selv til »Nationalforsamling« 17.6.89. Savnet af en bredere historisk kontekst gælder imidlertid også selve den revolutionære periode, fordi Lynn Hunts sociale analyser ikke i væsentligt omfang bliver relateret til retorik-analyserne.³⁸ F.eks. forekommer det rigtigt at pege på de ideologiske forudsætninger som den revolutionære diskurs etablerede for Napoleons-tiden,³⁹ men på den anden side skete skredet mod kejserdømmet jo ikke i noget socialt vakuum. Reelt ender Hunt således i samme situation som inspiratoren Furet, nemlig at det bliver ideologien der determinerer den historiske udvikling, men modsat Furet bliver det oven i købet uklart, hvorledes den revolutionære proces overhovedet blev sat igang.

En sådan reduktion af historien til lingvistik og diskurs-analyser er naturligvis langt fra uproblematisk. Det har absolut heller ikke været den erklærede hensigt med Lynn Hunts arbejde; meningen var tværtom at integrere sociale og politiske analyser. Når det alligevel ender med at fremstillingen i praksis falder fra hinanden i to uafhængige dele, så kan det skyldes den meget blødfattige og kvantitativt orienterede karakter af projektets sociologiske del. Her mangler helt en kvalitativ karakteristik af borgerskabets samfundsmæssige position og ændringerne heri, der kunne have bidraget til forståelsen af baggrunden for den revolutionære diskurs opkomst, karakter og udvikling. »Politics, Class and Culture« har således ikke sin force i den helhed bogen ønsker men ikke opnår at sammentænke, men snarere i de inspirerende ansatser til nye tilgange på enkeltområder, som senere vil kunne indpasses i en større – og mindre ideologideterministisk – helhedsopfattelse af den revolutionære periodes baggrund og forløb.

³⁸ Jvf. Robert Darnton: *Revolution sans Revolutionaires*, New York Review of Books, 31.1.85.

³⁹ For et forsøg herpå, se Henrik Halkier: *Republikken der blev væk – revolution, politik og social transformation i Frankrig ca. 1750–1840*, Den Jyske historiker 38–39, 1986.

Revolutionsprofessoren Georges Lefebvres »Quatre-vingt-neuf«, der var skrevet i anledning af 150-året for 1789-revolutionen, blev udgangspunkt for Cobbans kritik og dermed hele 60'ernes forskningspolarisering. Vil noget tilsvarende blive resultatet, når revolutionsprofessor og formand for den officielle faghistoriske jubilæums-komité, Michel Vovelle, i 1989 udgiver sit 200-års festskrift? Vurderet på baggrund af 70'ernes og 80'ernes udviklingstendenser indenfor historieskrivningen synes mulighederne herfor at være beskedne.

Udviklingen har nemlig både ført til en bredere og mere alsidig form for revolutionshistorie, og til en konvergens m.h.t. de to traditioners konkrete interessefelt, uanset at der stadig eksisterer en betragtelig forskel mellem vægtningen af socio-økonomiske og ideologiske faktorer. Hvad der imidlertid er mindre heldigt er det forhold, at de grundlæggende strukturhistoriske problemer vedrørende det franske samfunds udviklingsproces, som var udgangspunktet for den oprindelige diskussion, stort set er forsvundet fra forskningens synsfelt. Det er måske ikke så underligt, når man tænker på hvilken krank skæbne der er blevet den traditionelle materialismes basis-overbygningsmodel eller de generelle teorier om overgang fra feudalisme til kapitalisme til del. Vejen til den faghistoriske guillotine er brolagt med hyper-generaliseringer af denne type. Men fraværet af et større strukturhistorisk perspektiv er alligevel alt andet end uproblematisk, fordi historieskrivningen fortsat indeholder mange implicite antagelser om disse uhåndterlige forhold.

1989 bliver næppe startskuddet til endnu et 10-års international kontrovers, men forhåbentligt kunne jubilæet give anledning til, at man forsøgte at tænke ud over de nuværende positioner og skabe nye og metodisk overvejede synteseforsøg. Noget sådant ville utvivlsomt udvikle sig til en øretævernes holdeplads, men det ville unægteligt være et forfriskende indslag i en for tiden alt for defensiv materialistisk historieskrivning.